KARS İLİNİN SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: BİR SAHA ÇALIŞMASI[1]

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KAÜİİBFD
Cilt, 11, Sayı 21, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Makale Gönderim Tarihi: 25.12.2019 *Yayına Kabul Tarihi: 02.06.2020*

Ömer BASUT
Bilim Uzmanı
Kafkas Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstütüsü
Türkiye
omer-bst36@outlook.com
ORCID ID: 0000-0002-1521-6766

Deniz ÖZYAKIŞIR
Doç. Dr.
Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Türkiye
dozyakisir@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-9710-3238

ÖZ| Sosyal sermaye kavramı son dönemlerde pek çok disiplin tarafından ele alınan popüler bir konu haline gelmiştir. Kavram, kısaca toplumu oluşturan bireyler ve kurumlar arasındaki güven, norm, bağlılık ve sosyal/iletişim ağlarının gelişmesini ifade etmektedir. Buna göre sosyal sermayesi yüksek olan toplumların veya ülkelerin ekonomik kalkınmalarında da orantılı olarak gelişme kaydedilmektedir. Bununla birlikte sosyal sermaye, fiziki ve beşeri sermayeden farklı olarak sahip olduğu boyutlar (güven, norm, bağlılık ve sosyal/iletişim ağları) bakımından soyut bir nitelik taşımaktadır. Bu yüzden sosyal sermayenin ölçülmesi konusunda ciddi bir tartışma mevcuttur. Günümüzde sosyal sermaye ölçümü için Dünya Değerler Anketine başvurulmaktadır. Bu çalışmada da içerik itibariyle söz konusu anketle bağlantılı olan ve literatürde sıkça kullanılan bir anket formundan yararlanılmıştır. Amaç Kars ilinin sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesidir. Bu amaçla yapılan saha çalışmasında çarpıcı bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Kars'ta Aile üyelerine olan güven düzeyinin oldukça yüksek (%71,4) olmasına karşın akrabalara güven düzeyi (%13,8) çok düşüktür. Etnik yapı bakımından zengin olan Kars'ta sosyal bütünleşme düzeyinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak genel olarak başkasına güvenmeme düzeyi %87,2 ile oldukça yüksek düzeyde çıkmıştır. Bu sonuç sosyal sermaye düzeyi açısından son derece olumsuzdur. Ayrıca Kars'ta kurumlara olan güven sıralamasında TSK'nın ilk sırada, siyasi partilerin de son sırada yer aldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Sermaye, Güven, Kars.*
JEL Kodu: A12, A13,O18
Alanı: *İktisat*
Türü: *Araştırma*
DOI: 10.36543/kauiibfd.2020.013

Atıfta bulunmak için: Basut, Ö., Özyakışır, D. (2020). Kars ilinin sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi: bir saha çalışması. *KAÜİİBFD,* 11(21), 268-289.

[1] Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı *"Sosyal Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi: Kars İli Üzerine Araştırma"* isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

DETERMINATION OF THE SOCIAL CAPITAL LEVEL OF KARS PROVINCE: A FIELD STUDY

Kafkas Üniversity
Economics and Administrative Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol. 11, Issue 21, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 25.12.2019 *Accepted Date:02.06.2020*

Ömer BASUT
Scientist
Kafkas University
Social Sciences Institute
Turkey
omer-bst36@outlook.com
ORCID ID: 0000-0002-1521-6766

Deniz ÖZYAKIŞIR
Assoc. Prof.
Kafkas University
Faculty of Economics and Administrative Sciences,
dozyakisir@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-9710-3238

ABSTRACT|The concept of social capital has recently become a popular topic addressed by many disciplines. The concept briefly expresses the development of trust, norm, loyalty and social/communication networks between individuals and institutions that make up the society. Accordingly, the economic development of societies or countries with high social capital also improves proportionally. However, social capital has an abstract quality in terms of its dimensions (trust, norm, loyalty and social / communication networks) different from physical and human capital. So there is a serious debate about measuring social capital. Today, the World Values Survey is used for social capital measurement. In this study, a questionnaire form, which is related to the questionnaire and is used frequently in the literature, was used. The aim is to determine the social capital level of the province of Kars. In this field study, striking findings were reached. According to the findings, the level of trust in Family members in Kars is quite high (71.4%), but the level of trust in relatives (13.8%) is very low. It was revealed that the level of social integration is high in Kars, which is rich in ethnicity. However, in general, the level of not trusting someone else was quite high with 87.2%. This result is extremely negative in terms of social capital level. In addition, it is seen that the Army ranks first in the ranking of trust in institutions in Kars and political parties are in the last place.

Keywords: *Social Capital, Trust, Kars.*

Jel codes: A12, A13,O18
Scope: *Economics*
Type: *Research*

Cite this Paper: Basut, Ö., Özyakışır, D. (2020). Determination of the social capital level of Kars province: a field study. *KAUJEASF*, 11(21), 268-289.

1. GİRİŞ

Fiziki ve beşeri sermayeden farklı olarak insan ilişkilerini, sosyal ağları, güven ve norm gibi soyut olguları merkeze alan sosyal sermaye kavramı, son dönemlerde iktisattan sosyolojiye psikolojiden siyaset bilimine kadar pek çok disiplinin çalışma konusu haline gelmiştir. Bu bağlamda özellikle Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Sosyal sermayeyi; Bourdie sosyoloji, Coleman eğitim sosyolojisi, Putnam siyaset bilimi ve Fukuyama ise iktisat tarihi ve iktisat sosyolojisi bağlamında ele almışlardır (Aydın, 2016, s.26). Kavram, iktisat disiplini açısından ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi bağlamında sıkça ele alınmaktadır. Buna göre genellikle sosyal sermaye stokunun yüksek olduğu toplumlar ekonomik kalkınma bağlamında gelişirken, sosyal sermaye stokunun az olduğu toplumlar ise geride kalmaktadır. Bunun için toplumların ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmesi için sosyal sermaye stokunu arttıracak yatımları teşvik etmeleri temel bir öncelik olmaktadır. Sosyal sermaye bakımından zenginleşen toplumların refah seviyeleri de böylece yükselebilmektedir. Ayrıca sosyal sermaye, ciddi problemler yaratan yolsuzluk, hırsızlık, adam kayırmacılık, rüşvet, siyasi ve ekonomik istikrasızlık gibi faktörler üzerinde önemli rol oynayarak toplumların ekonomik kalkınmışlık seviyelerine olumlu anlamda katkı yapmaktadır. Bu nedenle pek çok toplumda sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisine dair ampirik çalışmalara yer verildiği görülmektedir. Çalışmamıza benzer şekilde anket yoluyla verilerin toplanarak analiz edildiği çalışmalardan bazılarını; Andrew Woodhause (2006), Callois ve Aubert (2007), Mısırdalı (2006), Eşki (2009) , Çalışkan (2010), Kaya (2011) Keleş (2014), Yüksel (2015), Öztopcu (2016) Değer (2017) şeklinde sıralamak mümkündür. Söz konusu literatüre göre sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda bir ekonomik değer olarak sosyal sermaye, iş gücü piyasasında iş arayan ve çalışanlar üzerinde de olumlu katkılar sağlamaktadır (Tatlı, 2013, s.89). Öte yandan günümüzde ekonomik kalkınma ve büyümeyi açıklamakta klasik anlamdaki üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynak, girişimci) yetersiz kalmaktadır. Bu unsurlara ek olarak kişinin bilgi ve becerisini temsilen beşeri sermaye, toplumsal güvene dayalı iletişim düzeyini temsilen de sosyal sermaye gibi yeni üretim faktörleri ön plan çıkmaktadır (Erselcan, 2009, s. 9). Dünya Bankası tarafından yapılan sosyal sermaye tanımında Gruplar ve ağlar, Güven ve dayanışma, Kolektif hareket ve işbirliği, Sosyal uyum ve içerme ile Bilgi ve iletişim boyutlarına vurgu (World Bank, 2013) yapıldığı için sosyal sermayeyi kısaca toplumlar ve kurumlar arasındaki güven, norm ve iletişim ağına dayandırmak (Karagül ve Masca, 2005, s. 39) mümkündür. İşte bu çalışma ile

Kars ilinde sosyal sermayenin sözü edilen argümanlarını Kars ili özelinde tespit etmek amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı Kars ilinin sosyal sermaye düzeyini belirlenmek ve kentin genel bir sosyal sermaye profilini ortaya çıkarmaktır. Araştırma Kars ili merkezinde ikamet eden bireyleri kapsamaktadır. Bununla birlikte zaman ve ulaşım maliyetleri gibi kısıtlardan dolayı ilçe ve köyler araştırmaya dahil edilmemiştir. Dolayısıyla araştırmanın evreni 2019 itibariyle Kars kent merkezi nüfusunu temsil eden 86.349 kişiden oluşmaktadır. Bu bağlamda evreni temsil eden 425 örnekleme ulaşılmış fakat geçerli 399 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Bu kapsamda kullanılan örneklemin α= 0,05 hata payı ve % 95 güvenirlilik seviyesinde ilgili evreni yeterince temsil ettiği söylenebilir (Lorcu, 2015, s.20). Araştırmada sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan (Başaran, 2017, s.489) ve katılımcılara kolay ulaşılabilir olma ve onları gönüllü bireylerden seçme gibi özelliklerden dolayı araştırmacıların büyük çoğunluğunca tercih edilen (Baltacı, 2018, s.259) kolayda örnekleme türü kullanılmıştır. Çalışmanın saha araştırması 2019 Temmuz-Ağustos döneminde Kars kent merkezinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu için ilgili literatürde sıkça yer verilen Hjollund, & Svendsen (2000) ve Hundson & Chapman (2002)'dan yararlanılmıştır. Toplamda 33 sorudan oluşan anketin ilk 8 sorusu katılımcıların demografik özelliklerini yansıtmakta geri kalan 25 soru farklı kategorilerde sosyal sermayeyi ölçmeye dönüktür. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Demografik Özellikler

Katılımcıların sahip oldukları demografik ve çeşitli sosyo-ekonomik özellikler Tablo 1'de sunulmaktadır. Buna göre katılımcıların %50,9'u erkek ve %49,1'i ise kadınlardan oluşurken %44,1'i evli, %55,9'u ise bekârdır. Yaş düzeylerine bakıldığında %44,4'ünün 15- 25 yaş, %29,8'nin 26-35 yaş, %12,8'inin 36 - 45 yaş, %9,3'ünün 46-60 yaş ve %3,7'sinin ise 61 yaş ve üstü olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %2,3'ünün okuryazar olmadığı, %9'unun ortaokul, %26,1'inin lise ve yaklaşık %54'ünün de üniversite ve üstü bir mezuniyete sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	**N**	**%**
Erkek	203	50,9
Kadın	196	49,1
Medeni hali		
Evli	176	44,1
Bekâr	223	55,9
Yas		
15-25	177	44,4
26-35	119	29,8
36-45	51	12,8
46-60	37	9,3
61 ve üzeri	15	3,7
Eğitim düzeyi		
Okuryazar değil	9	2,3
İlkokul mezunu	35	8,8
Ortaokul mezunu	36	9,0
Lise mezunu	104	26,1
Üniversite ve üstü	214	53,8
Meslek		
Kamu çalışanı	120	30,1
Özel sektör çalışanı	79	19,8
Esnaf veya tüccar	35	8,8
İşçi	31	7,8
Çiftçi	10	2,5
Diğer	124	31,0
Konut tipi		
Apartman dairesi	251	62,9
Müstakil ev	148	37,1
Hane kişi sayısı		
1 kişi	17	4,3
2 kişi	47	11,8
3 kişi	65	16,3
4 kişi	97	24,3
5 kişi ve üstü	173	43,3
Hane Gelir düzeyi (TL)		
1000 TL ve altı	26	6,5
1001-2000 TL	52	13,0
2001-3000 TL	115	28,8
3001-5000 TL	106	26,6
5001 TL ve üstü	100	25,1
Toplam	**399**	**100,0**

Tablo 1'e göre katılımcıların %30,1'lik oranı kamu, %20'si ise özel sektör çalışanı iken esnaf veya tüccar oranı %8,8, işçi oranı %7,8 ve çiftçi oranı ise %2,5 şeklindedir. Bununla birlikte %31,0'lık "Diğer" başlığında büyük oranda ev hanımı ve öğrencilerin olduğu söylenebilir. Ayrıca katılımcıların % 62,9'u apartman dairesinde, %37,1'i ise müstakil evde ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir. İkamet edilen bu hanelerde kişi sayısı 1 olanların oranı %4,3, 2 kişi olanlar %11,8, 3 kişi olanlar %16,3, 4 kişi olanlar %24,3 ve 5 kişi ve daha fazla olanlar %43, 4 şeklindedir. Bunun yanı sıra katılımcıların yaklaşık %7'si 1000 TL ve altında, %13'ü 1001-2000 TL, yaklaşık %29'u 2001-3000 TL, %26'sı 3001- 5000 TL, %25,1'i ise 5001 TL ve üzerinde gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

3.2. Güven ve Dayanışmayla ilgili Bulgular

Fukuyama (1998)'ya göre bir toplumda bireyler arasında güven düzeyi arttıkça sosyal sermaye düzeyi de o ölçüde artar ve beraberinde refah artışı meydana gelir. Güven düzeyinin yüksek olmasının bireyin sosyal yaşamında sağlayacağı faydanın yanı sıra ekonomik faaliyetlere de pozitif katkı sağlayarak işlem maliyetlerini azaltma gibi bir durum söz konusudur. Buna göre işlem maliyetlerinin azalması piyasaya yeni firmaların girmesini hızlandıracağı için ekonomik kalkınma sağlanabilecektir. Bu kapsamda Kars'ta sosyal sermayenin güven ve dayanışma bağlamında elde edilen bulguları Tablo 2 yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların yardımseverlik konusundaki düşünceleri

İnsanların çoğu yardımsever mi yoksa kendi sorunlarıyla mı ilgilenmektedir?	**N**	**%**
Evet, yardım severler	73	18,3
Hayır, kendi sorunlarıyla ilgilenirler	298	74,7
Fikrim yok	28	7,0
Toplam	**399**	**100,0**

Tablo 2'ye göre katılımcıların %18,3' ü bireylerin yardım sever olduklarını, yaklaşık %75'i ise bireylerin kendi sorunlarıyla ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı da %7'dir.

Bireylerin vatandaş olarak belli toplumsal görevleri yerine getirmeleri ve yardımseverlik duygusunu geliştirmeleri, bu konuda adım atmaya istekli olmaları sosyal sermaye açısından önemlidir (Print ve Coleman, 2003, s.125). Ancak katılımcıların büyük çoğunluğuna (%75) göre insanların yardımseverlik konusunda çok da istekli olmadıkları söylenebilir. Öte yandan katılımcıların toplumsal bir sorun karşısında ortak hareket etme olasılığına dair verilerin yer

aldığı Tablo 3'e göre "sorun" konusunda bir kafa karışıklığı olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Ortak sorun karşısında ortak hareket etme olasılığı

Olasılık Düzeyi	N	%
Oldukça olası	64	16,0
Olası	60	15,0
Ne olası ne olası değil	102	25,6
Biraz imkânsız	77	19,3
Oldukça imkânsız	59	14,8
Fikrim yok	37	9,3
Toplam	**399**	**100,0**

Nitekim katılımcıların %25,6'sının "ne olası ne olası değil" şeklinde görüş bildirmeleri bu anlamda dikkat çekicidir. Ayrıca imkansız seçeneklerini topladığımızda katılımcıların neredeyse %35'i bu yönde fikir belirtmişlerdir. Dolayısıyla karşılıklı ilişkilerin sağlam olduğu ve sağlıklı norm/değerlere dayalı toplumlarda fırsatların daha etkili kullanıldığı ve ortak sorunların kolaylıkla çözüme kavuşturulduğu (Putnam, 1993, s.172) dikkate alındığında Kars'ta "bir sorun" karşında ortak hareket etme olasılığının tatmin edici düzeyde olmadığı söylenebilir. Burada "sorunun" niteliğinin önemli olabileceği de unutulmamalıdır. Zira aşağıdaki tablo başka bir duruma işaret etmektedir.

Tablo 4: Faydalı bir projeye zaman ve parasal destekte bulunma durumu

Görüş	N	%
Ne zamanımı ne de paramı harcarım	36	9,0
Sadece zamanımı harcarım	58	14,5
Sadece parasal destek de bulunurum	20	5,0
Hem zaman ayırır hem de parasal destek de bulunurum	241	60,4
Fikrim yok	44	11,0
Toplam	**399**	**100,0**

Tabloya göre katılımcıların %60'ı toplum için faydalı bir projeye hem zaman hem de maddi destek sağlayabileceğini dile getirmiştir. Bireylerin toplumsal yaşamda ortak faaliyetlere katılmaları sosyal sermaye açısından son derece önem arz etmektedir (Meçik, 2010, s. 65). Tablo bu kapsamda değerlendirildiğinde sosyal sermaye açısından olumlu karşılanabilir. Ancak insanlara duyulan ciddi güvensizliğin yer aldığı aşağıdaki tablo bir önceki tablonun iyimserliğini gölgede bırakmaktadır. Dünya Değerler Anketinde de yer alan ve "*Sizce genelde insanların çoğunluğuna güvenilebilir mi? Yoksa başkalarıyla bir ilişki kurarken veya iş yaparken çok dikkatli olmak mı gerekir?"* sorusuna katılımcıların %87,2'si hayır cevabını vermiştir.

Tablo 5: İnsanlara güvenme durumu

Görüş	N	%
Evet güvenirim	35	8,8
Hayır dikkatli olunması gerektiğini düşünüyorum	348	87,2
Fikrim yok	16	4,0
Toplam	**399**	**100,0**

Katılımcıların yaklaşık %9'u insanların çoğuna güvendiğini dile getirirken fikir beyan etmeyenlerin oranı %4 olmuştur. Bireylerarası karşılıklı güven düzeyi yükseldikçe hem sosyal sermaye düzeyi hem de toplumsal refah düzeyi artar. Ancak bunun için toplumdaki güven düzeyinin arttırılması (Karagül ve Dündar, 2006, s. 64) büyük önem taşımaktadır. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğunun (%87,2) diğer insanlara güvenmede dikkatli olunması gerektiğini ifade etmeleri sosyal sermayenin oldukça düşük düzeyde olduğu söylenebilir. Güven olgusuna aile ve akraba açısından bakıldığında ise ilginç veriler ortaya çıkmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6: Kişilerin aile ve akraba üyelerine güvenme durumu

Aile üyelerine	N	%
Oldukça az ya da hiç	25	6,3
Az	18	4,5
Ne az ne de çok	68	17,0
Çok	285	71,4
Fikrim yok	3	0,8
Akraba üyelerine		
Oldukça az ya da hiç	96	24,1
Az	71	17,8
Ne az ne de çok	165	41,4
Çok	55	13,8
Fikrim yok	12	3,0
Toplam	**399**	**100,0**

Temelinde güven ve ortak değerlerin olduğu aile, hem sosyal sermayenin bir biçimi hem de (Harris & De Renzi, 2010, s. 10) sosyal sermayenin en net biçimde görüldüğü kurum (Demir, 2011, s.907) olarak görülmektedir. Buna göre katılımcıların aile üyelerine güven düzeyi hayli yüksek (%71,4) olmasına rağmen akrabalar açısından bu oran oldukça düşük (%13,8) düzeydedir. Kısacası sosyal sermaye düzeyinin akrabalardan ziyade aile bağları temelinde güçlü olduğu söylenebilir.

Fakat güven olgusu devlet açısından ele alındığında katılımcılardaki kafa

karışıklığı dikkat çekici olmakla birlikte %40'tan fazlası devlete güvendiğini dile getirmiştir. Tablodaki verilere göre devlete güven konusunda katılımcıların yaklaşık %31'i kararsızken, güvensizlerin toplam oranı %15'in altındadır. (Tablo 7).

Tablo 7: Devletin kişi, aile ve mal varlığını korumasına ilişkin katılımcıların güven düzeyi

Güven Düzeyi	N	%
Oldukça güvensiz	43	10,8
Güvensiz	50	12,5
Ne güvenli ne güvensiz	123	30,8
Güvenli	119	29,8
Oldukça güvenli	47	11,8
Fikrim yok	17	4,3
Toplam	**399**	**100,0**

Oysa *"Bireylerin birbirine güvendiği toplumlarda, bireylerarası güvenin tesis edilemediği toplumlara göre, devlete olan güven daha güçlü olur"* (Can, 2015, s.263). Dolayısıyla devletin güven tesis etme noktasında atacağı somut adımlar beraberinde ekonomik kalkınmayı getirirken (Tüysüz, 2011, s. 16) aynı zamanda bireylerarası güvene de katkı sağlamış olur.

Öte yandan Tablo 8'e bakıldığında bireylerarasındaki çeşitli (gelir, din, inanç) farklılaşmaların problem yaratabileceğine dair katılımcı görüşleri dikkat çekmektedir.

Tablo 8: Çeşitli farklılaşmanın problemlere yol açma durumu

Gelir durumu, din ve inanç gibi farklılaşma	N	%
Evet	207	51,9
Hayır	110	27,5
Fikrim yok	82	20,6
Toplam	**399**	**100,0**

Tablo 8'e göre katılımcıların yarısından fazlası (yaklaşık %52) sahip olunan farklılaşmaların sorun yaratacağını %27,5'i ise sorun yaratmayacağı düşüncesindedir. %20,6'sı ise "Fikrim yok" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu sonuçlar sosyal sermayenin grup içi ve grup dışı ayrımları şeklinde ortaya çıkan dışlama etkisiyle (Kitapcı, 2017, s.86) açıklanabilir.

Katılımcıların komşuluk ilişkilerine yaklaşımları ise Tablo 9'da sunulmaktadır.

Tablo 9: Katılımcıların komşuluk ilişkilerine göre dağılımı

Komşularla tanışma	**N**	**%**
Evet	333	83,5
Hayır	66	16,5
Herhangi bir hastalık ya da ihtiyaç halinde komşudan yardım isteme		
Evet	285	71,4
Hayır	114	28,6
İhtiyaç durumunda komşuların yardım etme olasılığı		
Evet	302	75,7
Hayır	97	24,3
Toplam	**399**	**100,0**

Komşuluk ilişkileri sosyal sermayeyi olumlu etkileyen önemli bir unsur (Karagül ve Masca, 2005, s. 46) olarak görülmektedir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğunun (%83,5) komşularıyla tanışıyor olması sosyal sermaye açısından olumlu yorumlanabilir. Ayrıca komşudan yardım isteme oranının (% 71,4) ve komşunun yardım etme olasılığının (%76) oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Genel olarak katılımcıların komşuluk ilişkilerinin sosyal sermaye bakımından yüksek düzeyde geliştiği söylenebilir.

3.3. Grup ve Ağlarla ilgili Bulgular

Katılımcıların ilişkili oldukları grup ve ağlar bağlamındaki analizleri Tablo 10'da sunulmaktadır.

Tablo 10: Çeşitli aktiviteleri yapma durumu

Dışarda bir şeyler yemek, sinema, ev ziyaretleri vb. aktiviteler	**N**	**%**
Aile üyelerinden biriyle	152	38,1
Akrabalarımla	31	7,8
Aynı cinsten erkek arkadaşlarımla	55	13,8
Aynı cinsten kız arkadaşlarımla	54	13,5
Hem erkek hem de kız arkadaşlarımla oluşan grupla	92	23,1
Fikrim yok	15	3,8
Toplam	**399**	**100,0**

Sosyal sermaye düzeyi ile toplumsal aktivitelere katılım arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu (Narayan & Pricthett, 1997, s. 1-4) bilinmektedir. Tablo 10'a göre katılımcılar dışarda herhangi bir aktiviteyi çoğunlukla aile bireyleriyle (%38,1) gerçekleştirirken bu aktiviteleri akrabalarıyla gerçekleştirenlerin oranı yalnızca %7,8'dir. Kız veya erkek arkadaş grubuyla aktivitede bulunanların oranı

ise %23,1 olarak dile getirilmiştir. Burada akrabalarla olan ilişki düzeyinin Tablo 6'da yer alan akrabalara olan güven düzeyiyle örtüştüğü söylenebilir.

Tablo 11 ise katılımcıların sırlarını ve özel meselelerini paylaşmalarıyla ilgili görüşlerini sunmaktadır.

Tablo 11: Sırlarını ve özel meselelerini paylaşma

Sırlarını paylaşma	**N**	**%**
Evet	309	77,4
Hayır	90	22,6
Özel meselelerinde birinden yardım almak		
Evet	294	73,7
Hayır	105	26,3
Toplam	**399**	**100,0**

Tabloya göre katılımcıların %77,4'ü sırlarını başkalarıyla paylaştığını ve %73,7'si ise özel meselelerinde başkasından yardım talep ettiğini ifade etmiştir. Bu oranlar sosyal sermayenin önemli bir unsuru olan güven olgusu açısından olumlu yorumlamak mümkündür.

Bununla birlikte katılımcıların herhangi bir parasal ihtiyaç durumunda bu ihtiyacın yakınları tarafından temin edilmesiyle ilgili olumlu görüşleri de önemlidir (Tablo 12).

Tablo 12: Parasal ihtiyacın temin edilme durumu

	N	**%**
Kesinlikle olurlar	137	34,3
Muhtemelen olurlar	139	34,8
Emin değiller	38	9,5
Muhtemelen hayır	39	9,8
Kesinlikle hayır	29	7,3
Fikrim yok	17	4,3
Toplam	**399**	**100,0**

Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu (kesinlikle ve muhtemelen olurlar yaklaşık olarak % 69) acil bir durumda parasal ihtiyaçların yakınları tarafından temin edilebileceğini ifade etmişlerdir. Bu sonuç da sosyal sermaye açısından olumlu olarak değerlendirilebilir.

Tablo 13'te katılımcıların iş amaçlı hariç bir şeyler yemek, sinemaya ve ev ziyaretlerine gitme vb. aktiviteleri yapma, akrabalarla görüşme ve son olarak ise

komşularla ev gezmeleri, pikniğe gitme ve alışveriş yapma sıklığı tek tabloda ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo 13: Çeşitli aktiveleri yapma sıklığı

İş amaçlı hariç dışarda yemek, sinema, ev ziyaretine gitme vb. aktiviteleri yapma sıklığı	**N**	**%**
Her gün	24	6,0
Haftada bir kez	71	17,8
Haftada birkaç kez	97	24,3
Ayda birkaç kez	95	23,8
Ayda bir	49	12,3
2-3 ayda bir	35	8,8
Hiç	28	7,0
Akrabalarla görüşme sıklığı		
Her gün	33	8,3
Haftada bir kez	57	14,3
Haftada birkaç kez	64	16,0
Ayda birkaç kez	77	19,3
Ayda bir	46	11,5
2-3 ayda bir	91	22,8
Hiç	31	7,8
Komşularla ev gezmeleri, pikniğe gitme ve alışveriş yapma sıklığı		
Her gün	8	2,0
Haftada bir kez	20	5,0
Haftada birkaç kez	34	8,5
Ayda birkaç kez	48	12,0
Ayda bir	30	7,5
2-3 ayda bir	46	11,5
Hiç	213	53,4
Toplam	**399**	**100,0**

Tablodaki verileri kısaca şöyle özetlemek mümkündür. Katılımcıların büyük çoğunluğu iş amaçlı olmayan; dışarda yemek yeme, sinema, ev ziyaretine gitme vb. aktiviteleri haftalık veya aylık zaman dilimlerinde birkaç kez gerçekleştirmektedirler. Ancak akrabalarla görüşme ile komşularla ev gezmeleri, pikniğe gitme ve alışveriş yapma gibi aktivitelerin gerçekleştirilme sıklığının oldukça düşük düzey olduğu görülmektedir. Bu sonuçların sosyal sermaye açısından olumsuz bir duruma işaret ettiği söylenebilir.

Çünkü bireylerin sosyal ilişkilere ve toplumsal yaşama katılım seviyeleri ile bireylerin bu ağlara katılım göstermeleri sosyal sermaye açısından oldukça önemlidir. Bu bakımdan bireyin toplumsal yaşamı boyunca diğer bireylerle ortak faaliyetlere katılım sağlamaları, onlarla yakın ilişki kurmaları ve toplumsal eylemlerde yer alması sosyal sermayenin önemini ortaya çıkarmaktadır (Meçik, 2010, s. 65).

3.4. Kolektif eylem ve işbirliğiyle ilgili bulgular

Sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesinde kolektif eylem ve işbirliğinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca sosyal sermayenin önemli özelliğinden bir tanesi de yurttaş katılımıdır. Buna göre sosyal katılım düzeyi ile sosyal sermaye düzeyi arasında doğru orantı vardır. Tablo 14'teki verilere göre katılımcıların bu konuda adeta ikiye bölündüğü söylenebilir.

Tablo 14: Toplumsal faaliyete katılım durumu

Son bir yılda	**N**	**%**
Evet	184	46,1
Hayır	191	47,9
Fikrim yok	24	6,0
Toplam	**399**	**100,0**

Tabloya göre katılımcıların %46,1'i toplumsal faaliyetlere katılım sağladığını belirtirken, yaklaşık %48'i katılım sağlamadığını ve %6'sı ise fikrinin olmadığını belirtmiştir. Ortak hedefleri sağlamak amacıyla sosyal sermayede rol alan bireylerin, işbirliği ve etkin şekilde hareket etmesini sağlayan güven, sosyal normlar ve ağlar gibi sosyal örgütlenmeler (Altan, 2007, s. 224) gibi sosyal sermaye unsurları dikkat alındığında katılımcıların toplumsal faaliyetlere katılımlarının sosyal sermaye açısından yüksek düzeyde olduğu söylenemez. Tablo 15'te ise katılımcıların herhangi bir gönüllü kuruluşa üye olma durumu analiz edilmiştir.

Tablo 15: Herhangi bir gönüllü kuruluşa üye olma durumu

	N	**%**
Evet	70	17,5
Hayır	329	82,5
Toplam	**399**	**100,0**

Tabloya göre katılımcıların %82,5'inin herhangi bir kuruluşa üye olmadığı görülmektedir. Bu sonuç da sosyal sermaye açısından olumsuz bir duruma işaret etmektedir. Çünkü sosyal sermaye aynı zamanda resmi kurumlardan elde edilen kaynak, fikir ve bilgilerin geliştirilme kapasitelerini ifade etmektedir. Gönüllü

kuruluşlar bu anlamda önemli bir örnek niteliğindedir (Doğan ve Tatlı, 2013, s. 60). Bu olumsuz göstergelere rağmen katılımcıların önemli kararlar alma noktasında kendilerini güçlü görmeleri olumlu olarak değerlendirilebilir.

Tablo 16: Önemli kararlar alma gücü durumu

	N	%
Evet, bu güce sahibim	280	70,2
Hayır, bu güce sahip değilim	43	10,8
Kararsızım	69	17,3
Fikrim yok	7	1,8
Toplam	**399**	**100,0**

Tabloya göre katılımcıların %70,2'si önemli kararlar alma konusunda kendilerini güçlü görürken, bu konuda güçsüzlüğünü ifade edenlerin oranı %10,8'dir. %17,3'ünün kararsız olması ise "önemli kararın" ne olduğuyla ilgili soru işaretlerinin olduğuna yorumlanabilir. Yine de katılımcıların büyük çoğunluğunun (%70,2) hayatını değiştirebilecek önemli kararları alabilme gücünü kendilerinde görmeleri sosyal sermaye bağlamında olumlu karşılanabilir.

Buradan hareketle katılımcıların son genel seçimlere katılımlarıyla ilgili tabloya bakmakta fayda vardır. Çünkü "*Yerel seçimlere katılım oranı arttıkça sosyal sermaye endeks değerinin yükselmesi beklenmektedir"* (Erbaşı, 2015, s.52) ve vatandaşların ülke veya yerel yönetimlere katılması sosyal sermayesi üzerinde belirleyici etkiye sahiptir (Tüysüz, 2011, s. 14).

Tablo 17: Katılımcıların son yerel seçimlerde oy kullanma durumu

Oy kullanma durumu	N	%
Evet	324	81,2
Hayır	68	17,0
Yaşım tutmadığı için kullanamadım	7	1,8
Toplam	**399**	**100,0**

Tabloya göre katılımcıların %81,2'si son yerel seçimde oy kullandığını ifade ederken, oy kullanmadım diyenlerin oranı %17 olarak kaydedilmiştir. Tablodaki sonuç, 31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerde Kars'ta seçime katılım oranı olan %80,97 (YSK, 2019) ile neredeyse aynıdır. Bu yüksek katılım oranı sosyal sermaye ve demokrasi açısından olumlu karşılansa da arkasındaki asıl motivasyonun Türkiye'de siyasetin bireylerin toplumsal/gündelik hayatlarını fazlaca etkilemesi ve bireylerin kendilerince bir tercihte bulunma ihtiyacı hissetmeleri olduğu söylenebilir.

3.5. Sosyal bütünleşme ile ilgili bulgular

Katılımcıların komşuluk bağlamında farklı gruplara/kimliklere (mezhep, etnik yapı, dini inanç, inançsızlık ve eşcinsellik) yönelik yaklaşımları Tablo 18'de yer almaktadır.

Tablo 18: Katılımcıların çeşitli grupları/kimlikleri komşu olarak görme durumu

Kimlik kategorisi	Yaklaşım	N	%
Farklı etnik yapıdan bir aile	İtiraz ederim	20	5,0
	İtiraz etmem	334	**83,7**
	Kararsızım	32	8,0
	Fikrim yok	13	3,3
Farklı mezhepten olan bir aile	İtiraz ederim	24	6,0
	İtiraz etmem	325	**81,5**
	Kararsızım	31	7,8
	Fikrim yok	19	4,8
Farklı dini inanca sahip bir aile	İtiraz ederim	52	13,0
	İtiraz etmem	294	**73,7**
	Kararsızım	41	10,3
	Fikrim yok	12	3,0
Dini inancı olmayan bir aile	İtiraz ederim	113	28,3
	İtiraz etmem	205	**51,4**
	Kararsızım	61	15,3
	Fikrim yok	20	5,0
Eşcinsel bir çift	İtiraz ederim	222	55,6
	İtiraz etmem	87	**21,8**
	Kararsızım	63	15,8
	Fikrim yok	27	6,8
	Toplam	**399**	**100,0**

Tabloya göre katılımcıların genel olarak farklı kimliklere (eşcinsel çift hariç) itiraz etmedikleri görülmektedir. Örneğin farklı etnik yapıdan bir aileye itiraz etmem diyenleri oranı %84 iken bu oran farklı mezhepten bir aile için %81,5 ve faklı dini inanca sahip bir aile için %74'tür. Bununla birlikte dini inancı olmayan bir aile için itiraz etmem diyenlerin oranı %51,4'e gerilerken bu oran eşcinsel çift söz konusu olduğunda %21,8'e kadar düşmektedir. Özetle tabloda "farklı etnik yapıdan" "eşcinsel komşu"ya doğru aşağıya inildiğinde *itiraz etmem* diyenlerin oranı belirgin bir şekilde düşerken *itiraz ederim* diyenlerin oranı artmaktadır.

Etnik ve mezhepsel farklılıklarla ilgili bu olumlu sonuç Kars'ın tarihten gelen halk arasındaki etnik, kültürel ve mezhepsel farklıklar (Alp, 2012, s.99)

bakımından zengin yapısı dikkate alındığında anlaşılabilir bir durumdur. Kaldı ki çok kültürlü ve çok kimlikli yapısı ile çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı ender kentlerden biri olan Kars'ta (Özyakışır, 2017, s.1130) böylesi yüksek oranların çıkması şaşırtıcı değildir. Bu durum sosyal sermaye açısından oldukça olumlu bir tablo sunmaktadır.

3.6. Politik eylemlere katılımla ilgili bulgular

Sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik unsurlardan bir tanesi de politik kapsamda bireyin toplumsal ve siyasi hareketlere katılmasıdır. Tablo 19' da katılımcıların, son bir yılda toplum yararına bir konu hakkında kamu kurum/ politik liderlerden yardım alma, yasal bir mitinge katılım, belirli ürünleri boykot etme, siyasi bir partiye ya da örgüte bağış yapma ve yasadışı protesto eylemlerine katılma başlıkları altında siyaset hareketlere katılma durumları ele alınmaktadır.

Tablo 19: Katılımcıların son bir yılda toplumsal/siyasi hareketlere katılma durumu

		N	%
Toplum yararına bir konu hakkında kamu kurumlarından/ politik liderlerden yardım alma	Evet	105	26,3
	Hayır	232	58,1
	Fikrim yok	62	15,5
Yasal bir mitinge katılma	Evet	77	19,3
	Hayır	279	69,9
	Fikrim yok	43	10,8
Belirli ürünleri boykot etme	Evet	68	17,0
	Hayır	280	70,2
	Fikrim yok	51	12,8
Siyasi bir partiye ya da örgüte bağış yapma	Evet	19	4,8
	Hayır	329	82,5
	Fikrim yok	51	12,8
Yasadışı protesto eylemlerine katılma	Evet	17	4,3
	Hayır	345	86,5
	Fikrim yok	37	9,3
	Toplam	**399**	**100,0**

Tablo 19'a göre katılımcıların genel olarak toplumsal ve siyasal hareketlere katılımlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Buna göre "hayır" cevabı verenlerin oranı; Toplum yararına bir konu hakkında kamu kurum/politik liderlerden yardım almada %58,1, Yasal bir mitinge katılmada yaklaşık %70, Ürünleri boykot etmede %70,2, Siyasi bir partiye ya da örgüte bağış yapmada %82,5, Yasa dışı protesto eylemlerine katılmada %86,5 olarak kaydedilmiştir. Kısacası katılımcılar toplumsal hareketlere katılım konusunda ortalama olarak

%73,4 oranında *Hayır* cevabını vermişlerdir. Burada da bir önceki tabloda görüldüğü gibi tabloda yukarıdan aşağıya doğru inildikçe hayır diyenlerin oranı belirgin bir şekilde artış göstermektedir.

3.6. Kamu kurumlarına olan güvenle ilgili bulgular

Güven, birey ve kurumlar arası ilişkileri etkileyen ve onlara canlılık katan dinamik bir olgunun yanı sıra içtenlik, gerçeklik, sözüne sadık kalma, dürüstlük ve erdemlik gibi unsurları kapsayan davranışlar bütünü (Gökalp, 2003, s.163) olduğu için kamu kurumlarına olan güven durumu Tablo 20'de geniş bir kurum yelpazesinde ele alınmıştır.

Tablo 20: Katılımcıların kurumlara olan güven durumu

Kurum adı	Güven	N	%
Belediyeler	Evet	108	27,1
	Hayır	220	55,1
	Fikrim yok	71	17,8
Cumhurbaşkanlığı	Evet	205	51,4
	Hayır	136	34,1
	Fikrim yok	58	14,5
Diyanet İşleri Başkanlığı	Evet	193	48,4
	Hayır	142	35,6
	Fikrim yok	64	16,0
Eğitim kurumları	Evet	200	50,1
	Hayır	143	35,8
	Fikrim yok	56	14,0
Emniyet teşkilatı (Polis)	Evet	305	76,4
	Hayır	60	15,0
	Fikrim yok	34	8,5
Gümrük	Evet	129	32,3
	Hayır	156	39,1
	Fikrim yok	114	28,6
Hastaneler	Evet	222	55,6
	Hayır	121	30,3
	Fikrim yok	56	14,0
Hükümet	Evet	175	43,9
	Hayır	154	38,6
	Fikrim yok	70	17,5
Medya	Evet	58	14,5
	Hayır	254	63,7
	Fikrim yok	87	21,8
ÖSYM	Evet	147	36,8
	Hayır	178	44,6
	Fikrim yok	74	18,5

Sivil toplum kuruluşları	Evet	145	36,3
	Hayır	141	35,3
	Fikrim yok	113	28,3
Siyasi partiler	Evet	45	11,3
	Hayır	251	62,9
	Fikrim yok	103	25,8
Tapu daireleri	Evet	170	42,6
	Hayır	120	30,1
	Fikrim yok	109	27,3
TBMM	Evet	218	54,6
	Hayır	112	28,1
	Fikrim yok	69	17,3
Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)	Evet	306	76,7
	Hayır	56	14,0
	Fikrim yok	37	9,3
Üniversiteler	Evet	166	41,6
	Hayır	140	35,1
	Fikrim yok	93	23,3
Valilikler	Evet	207	51,9
	Hayır	120	30,1
	Fikrim yok	72	18,0
Vergi daireleri	Evet	162	40,6
	Hayır	137	34,3
	Fikrim yok	100	25,1
Yargı	Evet	169	42,4
	Hayır	156	39,1
	Fikrim yok	74	18,5
Yüksek Seçim Kurulu (YSK)	Evet	131	32,8
	Hayır	184	46,1
	Fikrim yok	84	21,1
	Toplam	**399**	**100,0**

Tablodaki oranlara bakıldığında katılımcıların güvenlik/emniyet kurumları yönünde bir tutum sergileyerek %76 civarında TSK ve Emniyet Teşkilatına güven duydukları görülmektedir. İlk iki sırada yer alan bu iki kurumun Kadir Has Üniversitesi tarafından yapılan *Türkiye Eğilimler Araştırması (TEA)2019* sonuçlarında da ilk iki sırada yer alması Kars'taki sonucun Türkiye geneliyle paralellik taşıdığını göstermektedir. Tabloda Medyanın son sıralarda yer alması da sözü edilen araştırma sonuçlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir (TEA, 2019, s.21-22). Öte yandan Kars'ta en güvenilir kurum sıralaması yukarıdaki genel tablonun özeti mahiyetinde Tablo 21'de sunulmuştur.

Tablo 21:Kars'ta yaşayan bireylerin kurumlara olan güven sıralaması

Sıra	Kurum Adı	%	Sıra	Kurum Adı	%
1	TSK	76,7	**11**	Yargı	42,4
2	Emniyet Teşkilatı	76,4	**12**	Üniversiteler	41,6
3	Hastaneler	55,6	**13**	Vergi daireleri	40,6
4	TBMM	54,6	**14**	ÖSYM	36,8
5	Valilikler	51,9	**15**	STK	36,3
6	Cumhurbaşkanlığı	51,4	**16**	YSK	32,8
7	Eğitim kurumları	50,1	**17**	Gümrük	32,3
8	Diyanet İşleri Başkanlığı	48,4	**18**	Belediyeler	27,1
9	Hükümet	43,9	**19**	Medya	14,5
10	Tapu daireleri	42,6	**20**	Siyasi partiler	11,3

Tabloya göre katılımcıların ilk üç tercihlerini sırasıyla TSK, Polis ve Hastanelerden yana kullanmaları can ve mal güvenliğine verdikleri önemle açıklanabilir. Ancak Yargı ve Üniversitelerin güvenilir ilk on kurum arasında yer almaması son derece dramatik ve çarpıcıdır.

4. SONUÇ

Kars'ın sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi amacıyla hazırlanan bu çalışmada sosyal sermaye; güven ve dayanışma, grup ve ağlar, kolektif eylem ve işbirliği, sosyal bütünleşme, politik eylem ve kurumlara olan güven boyutlarıyla ele alınmıştır. Çalışmanın sonuçları da bu boyutlar bağlamında ele alınmıştır. Buna göre *güven ve dayanışma* açısından elde edilen sonuç; Kars'ta aile bireylerine güven düzeyinin oldukça yüksek olmasına karşın akrabalara güven düzeyinin çok düşük olduğu görülmüştür. Güvensizlik oranının akrabalar dışındaki insanlarda yani Dünya Değerler Anketinde kısaca *"Sizce İnsanlara Güvenmeli miyiz?"* sorusunda kastedilen insanlarda yaklaşık %90'larda olduğu görülmüştür. Ayrıca can ve mal güvenliği konusunda devlete yönelik hissedilen güvensizlik de araştırmanın dikkat çekici sonuçlarındandır. Buna rağmen komşularla ilişkilerin genel olarak olumlu olduğu ve yardımlaşmanın da makul düzeylerde gerçekleştiği söylenebilir.

Grup ve ağlar boyutuyla bakıldığında Kars'taki bireylerin dışarıda grup halinde çeşitli aktiviteler gerçekleştirme konusunda oldukça istekli oldukları ve parasal ihtiyaçların temini noktasında çevrelerindeki insanların katkı sağlayacağına duyulan inanç dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, sosyal sermayenin Kars'ta grup ve ağlar bağlamından yeterince geliştiği görülmektedir. Ancak eldeki verilere göre sosyal sermayenin *kolektif eylem ve işbirliği* bağlamında Kars'ta yeterince

gelişmediği açıkça görülmektedir. Buna rağmen bireylerin önemli bir kısmının hayatlarıyla ilgili karar alma sürecinde kendilerini çok güçlü gördükleri ve seçimlere katılımın çok yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte araştırma sonuçları arasında en çok *sosyal bütünleşme* boyutunun dikkat çektiği söylenebilir. Çünkü Kars gibi farklı etnik ve mezheplerden oluşan çok kimlikli bir kentte bu farklılıklara sahip ailelerin komşuluklarına itiraz etmem diyenlerin oranı beklenildiği gibi oldukça yüksek çıkmıştır. Tersinden söylenirse, bu türden farklılıklara itiraz ederim diyenlerin oranı çok düşük çıkmıştır. Bu sonuç sosyal sermayenin sosyal bütünleşme boyutu açısından oldukça önemlidir. Ancak sosyal sermayenin *politik eylem* boyutu açısından Kars'ta olumsuz bir tablonun olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yanda *kurumlara olan güven boyutuna* bakıldığında Kars'taki durumun Türkiye geneliyle örtüştüğü sonucuna varılmıştır. Nitekim en güvenilir kurum olarak ilk iki sırada Türkiye'deki kimi araştırmalarında gösterdiği gibi TSK ve Emniyet Teşkilatı yer almıştır. Üniversiteler ve Yargının güvenilir kurum sıralamasında ilk onda yer almaması da son derece çarpıcı olmuştur.

Sonuç olarak Kars'ın sosyal sermaye düzeyinin sosyal bütünleşme, sosyal ağ ve aile bağlamında oldukça güçlü olduğu görülmektedir. Ancak akrabalar ve yabancılara yönelik genel bir güvensizlik halinin olduğu da dikkat çekmektedir. Ayrıca seçimlere katılımın oldukça yüksek olmasına karşın bireylerin toplumsal ve siyasal olaylarda özne olmaktan kaçındığı ve grup olarak katılım isteğinin toplumsal olaylardan ziyade çeşitli sosyal aktivitelerde daha çok ön plana çıktığı görülmektedir.

5. KAYNAKÇA

Alp, A. (2012). Kars tarihi bakımından bir kaynak olarak vilayet gazetesi "Kars", *TSA Dergisi, (1),* 89-102.

Altan, R. (2007). Sosyal sermaye ve kalkınma, *Türk İdare Dergisi*, 455, 223-229.

Aydın, İ. H. (2016). *Sosyal sermaye ve kalkınma*, (1.b), Ankara: Efil Yayınevi.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1),* 231-274.

Başaran, K.Y. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (47),* 480-495.

Can, A. (2015). Türkiye'de Toplumsal ve Kamusal Güvenin İnşası, *The Journal*

of Academic Social Science Studies, 34, 261-273.

Demir, S. A. (2011). Aile ve sosyal sermaye *ilişkisi, e-Journal of New World Sciences Academy,6(4),* 897-915.

Erbaşı, A. (2015). İlçeler Düzeyinde Sosyal Sermaye Analizi: Konya ve Karaman Örneği, *Sosyoekonomi, 23(25),* 47-78.

Erselcan, F. (2009). Disiplinlerarası ortak bir çalışma alanı olarak sosyal sermaye", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 35(2),* 248-256.

Fukuyama, F. (1998). *Güven sosyal erdemler ve refahın yaratılması*, (Çev: Ahmet Buğdaycı), (1.b.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gökalp, N. (2003). Ekonomide güven faktörü*, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 10 (2),* 163-174.

Harriss, J., Renzi, P. D. (2010), Sosyal Sermaye Kavramı: 'Kayıp Halka' Mı Yoksa Analitik Olarak Mı Kayıp ?, *Sosyal Sermaye Kuram, Uygulama, Eleştiri* içinde (ss.689-713), (Çev. Meltem Çelik ve M. Murat Şahin), Der. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal, İstanbul: Değişim Yayınevi.

Hudson L. & Chapman C. (2002). The measurement of social capital in the united states, *Paper prepared for* the *Internatiol Conference on Social Capital Measurement,* (pp:1-14), 25-27 September, London. 15 Aralık 2019 tarihinde http://www.oecd.org/unitedstates/2382454.pdf adresinden erişildi.

Kadir Has Üniversitesi (2020), *Türkiye Eğilimler Araştırması (TEA)2019*, 24 Ocak 2020 tarihinde https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TE2019_TUR_BASIN_15.01.20%20WEB%20versiyon%20powerpoint_0.pdf adresinden erişildi.

Karagül, M. & Dündar, S. (2006). Sosyal sermaye ve belirleyicileri üzerine ampirik bir çalışma, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (12),* 61-78.

Karagül, M. & Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine inceleme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1,* 37-52.

Kitapcı, İ. (2017). Sosyal sermayenin kamusallığından sosyal sermaye başarısızlığına: Teorik bir perspektif, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15(1),* 78-100.

Lorcu, F. (2015). *Örneklerle veri analizi spss uygulamalı*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Meçik, O. (2010). *Sosyal sermaye ve beşeri sermayenin bireysel ekonomik getirisi: Eskişehir ili örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Uşak.

Narayan, D. & Pritchett, L. (1997). Cents and sociability: household ıncome and social capital in rural Tanzania, *World Bank Policy Research Working*, Paper No. 1796, pp.1-41.

Özyakışır, D. (2017). Göç olgusuna etnik kimlik açısından bir yaklaşım: Kars örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(52)*, 1130-1138.

Print, M. & Coleman, D. (2003). Towards understanding of social capital and citizenship education, *Cambridge Journal of Education, 33(1)*, 123-149.

Putnam, R. (1993). *Making democracy work: civic tradition in modern Italy*, Princeton University Press, Princeton New Jersey.

Hjollund, L. & Svendsen, G.T. (2000). *Social capital: A standard method of measurement*, Papers 00-9, The Aartus School of Business, Germany.

Tatlı, H. (2013). Sosyal sermayenin bireylerin istihdamı üzerindeki etkisi hanehalkı reisleri üzerine bir araştırma, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 15(3)*, 87-114.

Doğan, E.M., Tatlı, H. (2013). *Yoksulluk ve sosyal sermaye, Nobel Yayınevi, Anakara.*

Tüysüz, N. (2011). *Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi ve sosyal sermaye endeksinin hesaplanması*, Uzmanlık Tezi. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

WORLD BANK (2013). What is social capital, 08.02.2013, 6 Haziran 2018 tarihinde https://www.worldbank.org/en/webarchives/archive?url=https%3A%2F%2Fweb.worldbank.org%2Farchive%2Fwebsite01360%2FWEB%2F0__CO-10.HTM&mdk=23354653 adresinden erişildi.

YSK (2019). 31 Mart 2019 mahalli idareler genel seçimi sonuçları, Sandık Sonuçları ve Tutanaklar (Kars), 20 Ekim 2019 tarihinde https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu adresinden erişildi.